

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय संहिता — क्रम पाठः

तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः

इष्टिहोमाभिधानं

ॐ नमः परमात्मने । श्री गुरुभ्यो नमः । हरिः ॐ

वि वै । वा एतस्य । एतस्य यज्ञः । यज्ञ ऋद्ध्यते । ऋद्ध्यते यस्य । यस्य हविः । हविरतिरि-
च्यते । अतिरिच्यते सूर्यः । अतिरिच्यत इत्यति—रिच्यते । सूर्यो देवः । देवो दिविषद्भ्यः । दिवि-
षद्भ्य इति । दिविषद्भ्य इति दिविषत्—भ्यः । इत्याह । आह बृहस्पतिना । बृहस्पतिना च । चैव ।
एवास्य । अस्य प्रजापतिना । प्रजापतिना च । प्रजापतिनेति प्रजा—पतिना । च यज्ञस्य । यज्ञस्य
वृद्धम् । वृद्धमपि । वृद्धमिति वि—ऋद्धम् । अपि वपति । वपति ररुषांसि । ररुषांसि
वै । वा एतत् । एतत् पशुम् । पशुं सचन्ते । सचन्ते यत् । यदेकदेवत्यः । एकदेवत्य आलब्धः ।
एकदेवत्य इत्येक—देवत्यः । आलब्धो भूयान् । आलब्ध इत्या—लब्धः । भूयान् भवति । भवति
यस्याः । यस्यास्ते । ते हरितः । हरितो गर्भः । गर्भ इति । इत्याह । आह देवत्रा । देवत्रैव । देवत्रेति
देव—त्रा । एवैनम् । एनाम् गमयति । गमयति ररुषसाम् । ररुषसामपहत्यै । अपहत्या आ ।
अपहत्या इत्यप—हत्यै । आ वर्तन । वर्तन वर्तय । वर्तयेति । इत्याह । आह ब्रह्मणा । ॥ [१] ॥
ब्रह्मणैव । एवैनम् । एनमा । आ वर्तयति । वर्तयति वि । वि ते । ते भिनद्भि । भिनद्भि तकरीम् ।
तकरीमिति । इत्याह । आह यथायजुः । यथायजुरेव । यथायजुरिति यथा—यजुः । एवैतत् ।
एतदुरुद्रप्सः । उरुद्रप्सो विश्वरूपः । उरुद्रप्स इत्युरु—द्रप्सः । विश्वरूप इन्दुः । विश्वरूप इति
विश्व—रूपः । इन्दुरिति । इत्याह । आह प्रजा । प्रजा वै । प्रजेति प्र—जा । वै पशवः । पशव
इन्दुः । इन्दुः प्रजया । प्रजयैव । प्रजयेति प्र—जया । एवैनम् । एनम् पशुभिः । पशुभिः सम् ।

पशुभिरति पशु—भिः । समर्द्धयति । अर्द्धयति दिवम् । दिववै । वै यज्ञस्य । यज्ञस्य व्यृद्धम् । व्यृद्धम् गच्छति । व्यृद्धमिति वि—ऋद्धम् । गच्छति पृथिवीम् । पृथिवीमतिरिक्तम् । अतिरिक्तम् तत् । अतिरिक्तमित्यति—रिक्तम् । तद् यत् । यन् न । न शमयेत् । शमयेदार्तिम् । आर्तिमा । आर्च्छेत् । ऋच्छेद् यजमानः । यजमानो मही । मही द्यौः । द्यौः पृथिवी । पृथिवी च । च नः । न इति । इत्याह । ॥ [२] ॥ आह द्यावापृथिवीभ्याम् । द्यावापृथिवीभ्यामेव । द्यावापृथिवीभ्यामिति द्यावा—पृथिवीभ्याम् । एव यज्ञस्य । यज्ञस्य व्यृद्धम् । व्यृद्धम् च । व्यृद्धमिति वि—ऋद्धम् । चातिरिक्तम् । अतिरिक्तम् च । अतिरिक्तमित्यति—रिक्तम् । च शमयति । शमयति न । नार्तिम् । आर्तिमा । आर्च्छति । ऋच्छति यजमानः । यजमानो भस्मना । भस्मना ऽभि । अभि सम् । समूहति । ऊहति स्वगाकृत्यै । स्वगाकृत्या अथौ । स्वगाकृत्या इति स्वगा—कृत्यै । अथौ अनयोः । अथो इत्यथौ । अनयोर् वै । वा एषः । एष गर्भः । गर्भो ऽनयोः । अनयोरेव । एवैनम् । एनम् दधाति । दधाति यत् । यदवद्येत् । अवद्येदति । अवद्येदित्यव—द्येत् । अति तत् । तद् रेचयेत् । रेचयेद् यत् । यन् न । नावद्येत् । अवद्येत् पशोः । अवद्येदित्यव—द्येत् । पशोरालब्धस्य । आलब्धस्य न । आलब्धस्येत्या—लब्धस्य । नाव । अव द्येत् । द्येत् पुरस्तात् । पुरस्तान् नाभ्याः । नाभ्या अन्यत् । अन्यदवद्येत् । अवद्येदुपरिष्ठात् । अवद्येदित्यव—द्येत् । उपरिष्ठादन्यत् । अन्यत् पुरस्तात् । पुरस्ताद् वै । वै नाभ्यै । नाभ्यै प्राणः । ॥ [३] ॥ प्राण उपरिष्ठात् । प्राण इति प्र—अनः । उपरिष्ठादपानः । अपानो यावान् । अपान इत्यप—अनः । यावानेव । एव पशुः । पशुस्तस्य । तस्याव । अव द्यति । द्यति विष्णवे । विष्णवे शिपिविष्टाय । शिपिविष्टाय जुहोति । शिपिविष्टायेति शिपि—विष्टाय । जुहोति यत् । यद् वै । वै यज्ञस्य । यज्ञस्यातिरिच्यते । अतिरिच्यते यः । अतिरिच्यत इत्यति—रिच्यते । यः पशोः । पशोर् भूमा । भूमा या । या पुष्टिः । पुष्टिस्तत् । तद् विष्णुः । विष्णुः शिपिविष्टः । शिपिविष्टो ऽतिरिक्ते । शिपिविष्ट इति शिपि—विष्टः । अतिरिक्त एव । अतिरिक्त इत्यति—रिक्ते । एवातिरिक्तम् । अतिरिक्तम् दधाति । अतिरिक्तमित्यति—रिक्तम् । दधात्यतिरिक्तस्य । अतिरिक्तस्य शान्त्यै । अतिरिक्तस्येत्यति—रिक्तस्य । शान्त्या अष्टाप्रूट् । अष्टाप्रूड्विरण्यम् । अष्टाप्रूडित्यष्टा—प्रूट् । हिरण्यम् दर्विणा । दर्विणा ऽष्टापदी । अष्टापदी हि । अष्टापदीत्यष्टा—पदी । ह्येषा । एषा ऽऽत्मा । आत्मा नवमः । नवमः

प॒शोः । प॒शोरा॑स्यै॑ । आ॒स्या अ॒न्तर॑को॒शे । अ॒न्तर॑को॒श उ॒ष्णीषे॑ण । अ॒न्तर॑को॒श इत्य॑न्तर—
को॒शे । उ॒ष्णीषे॑णाऽऽवि॒ष्टित॑म् । आ॒विष्टि॑तम् भवति । आ॒विष्टि॑त॒मित्या—वि॒ष्टित॑म् । भ॒वत्ये॒वम् ।
ए॒वमि॑व । इ॒व हि । हि प॒शुः । प॒शुरु॑ल्ब॒म् । उ॒ल्बमि॑व । इ॒व च॑र्म । च॒र्मैव॑ । इ॒व मा॒सम् । मा॒स-
मि॑व । इ॒वास्थि॑ । अ॒स्थी॑व । इ॒व या॒वान् । या॒वाने॑व । ए॒व प॒शुः । प॒शुस्त॑म् । तमा॒स्त्वा । आ॒स्त्वा
ऽव॑ । अ॒व रु॒न्धे । रु॒न्धे य॒स्य । य॒स्यैषा॑ । ए॒षा य॒ज्ञे । य॒ज्ञे प्रा॒यश्चि॑त्तिः । प्रा॒यश्चि॑त्तिः क्रि॒यते॑ ।
क्रि॒यत॑ इ॒ष्ट्वा । इ॒ष्ट्वा व॑सी॒यान् । व॑सी॒यान् भ॒वति॑ । भ॒वती॑ति॒ भवति॑ ॥ ॥ [४] ॥

(वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवै कविश्शतिश्च)

॥ १ ॥

★

आ वा॒यो । वा॒यो भू॒ष । वा॒यो इति॑ वा॒यो । भू॒ष शु॒चिपाः॑ । शु॒चिपा॑ उप॑ । शु॒चिपा॑ इति॑ शु॒चि—
पाः॑ । उप॑ नः । नः स॒हस्र॑म् । स॒हस्र॑म् ते । ते नि॒युतः॑ । नि॒युतो॑ विश्व॒वार । नि॒युत॑ इति॑ नि—
युतः॑ । वि॒श्ववा॑रेति॑ विश्व—वा॒र ॥ उपो॑ ते । उपो॑ इत्यु॒पो । ते अ॒न्धः । अ॒न्धो म॒द्यम् । म॒द्यम॑यामि ।
अ॒यामि॑ य॒स्य । य॒स्य दे॒व । दे॒व द॒धिषे॑ । द॒धिषे॑ पूर्॒वपे॑यम् । पूर्॒वपे॑यमिति॑ पूर्॒व—पे॑यम् ॥ आ॒कू॒त्यै
त्वा । आ॒कू॒त्या इत्या—कू॒त्यै । त्वा का॒माय॑ । का॒माय॑ त्वा । त्वा स॒मृधे॑ । स॒मृधे॑ त्वा । स॒मृध॑
इति॑ स॒म—ऋ॒धे । त्वा कि॒क्कि॒टा । कि॒क्कि॒टा ते॑ । ते म॒नः । म॒नः प्र॒जाप॑तये । प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑ ।
प्र॒जाप॑तय॒ इति॑ प्र॒जा—प॑तये । स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा । कि॒क्कि॒टा ते॑ । ते प्रा॒णम् । प्रा॒णव्या॑यवे॑ । प्रा॒ण-
मिति॑ प्र—अ॒नम् । वा॒यवे॑ स्वाहा॑ । स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा । कि॒क्कि॒टा ते॑ । ते च॒रुषुः॑ । च॒रुषुः॑ सू॒र्याय॑ ।
सू॒र्याय॑ स्वाहा॑ । स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा । कि॒क्कि॒टा ते॑ । ते श्रो॒त्रम् । श्रो॒त्रम् द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑म् । द्या॒वापृ॑-
थि॒वीभ्या॑ꣳ स्वाहा॑ । द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑मिति॑ द्या॒वा—पृ॑थि॒वीभ्या॑म् । स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा । कि॒क्कि॒टा ते॑ ।
ते वा॒चम् । वा॒चꣳ सर॑स्वत्यै । सर॑स्वत्यै स्वाहा॑ । स्वाहा॑ त्वम् ॥ [५] ॥ त्वम् तुरी॒या । तुरी॒या
व॒शिनी॑ । व॒शिनी॑ व॒शा । व॒शा ऽसि॑ । अ॒सि स॒कृत् । स॒कृद् यत् । यत् त्वा॑ । त्वा म॒नसा॑ । म॒नसा॑
ग॒र्भः । ग॒र्भ आ॑ । आ ऽश॑यत् । अ॒शय॑दित्य॒शयत् ॥ व॒शा त्वम् । त्वव्य॑शिनी॑ । व॒शिनी॑ गच्छ ।
गच्छ॑ दे॒वान् । दे॒वान् स॒त्याः । स॒त्याः स॒न्तु । स॒न्तु यज॑मानस्य । यज॑मानस्य का॒माः । का॒मा
इति॑ का॒माः ॥ अ॒जा ऽसि॑ । अ॒सि र॒यिष्ठा॑ । र॒यिष्ठा॑ पृ॒थिव्या॑म् । र॒यिष्ठे॑ति॑ रयि—स्था । पृ॒थिव्या॑ꣳ
सी॒द । सी॒दोर्द्ध्वा॑ । ऊ॒र्द्ध्वा॑ ऽन्तरि॑खम् । अ॒न्तरि॑ख॒मुप॑ । उप॑ तिष्ठ॒स्व । तिष्ठ॒स्व दि॒वि । दि॒वि

ते॑ । ते बृ॒हत् । बृ॒हद् भाः । भा इति॑ भाः ॥ तन्तु॑म् तन्व॒न्न । तन्वन् रज॑सः । रज॑सो भा॒नुम् ।
भा॒नुम॑नु । अन्वि॑हि । इ॒हि ज्योति॑ष्मतः । ज्योति॑ष्मतः प॒थः । प॒थो र॑रूष । र॒रूष धि॒या । धि॒या
कृ॒तान् । कृ॒तानि॑ति कृ॒तान् ॥ अ॒नु॒ल्ब॒णव्य॑त । व॒यत॑ जोगु॒वाम् । जोगु॒वाम॑पः । अपो॑ म॒नुः ।
म॒नुर् भव॑ । भ॒व ज॒नय॑ । ज॒नया॑ दै॒व्यम् । दै॒व्यम् ज॒नम् । ज॒नमि॑ति ज॒नम् ॥ म॒नसो॑ ह॒विः ।
ह॒विर॑सि । अ॒सि प्र॒जाप॑तेः । प्र॒जाप॑तेर् व॒र्णः । प्र॒जाप॑तेरिति॑ प्र॒जा—प॑तेः । व॒र्णो गा॒त्राणा॑म् ।
गा॒त्राणा॑म् ते । ते गा॒त्रभा॑जः । गा॒त्रभा॑जो भू॒यास्म । गा॒त्रभा॑ज इति॑ गा॒त्र—भा॑जः । भू॒यास्मेति॑
भू॒यास्म ॥ ॥ [६] ॥

(सरस्वत्यै स्वाहा मनु स्रयोदश च)

॥ २ ॥

★

इ॒मे वै । इ॒मे इती॑मे । वै स॒ह । स॒हास्ता॑म् । आ॒स्ताम् ते । ते वा॒युः । ते इति॑ ते । वा॒युर् वि॑ ।
व्य॒वात् । अ॒वात् ते । ते गर्भ॑म् । ते इति॑ ते । गर्भ॑म॒दधा॑ताम् । अ॒दधा॑ताम् तम् । त॒ सोमः॑ ।
सोमः॑ प्र । प्रा॒ज॒नय॑त् । अ॒ज॒नय॑द॒ग्निः । अ॒ग्निर॑ग्र॒सत॑ । अ॒ग्र॒सत॑ सः । स ए॒तम् । ए॒तम् प्र॒जाप॑तिः ।
प्र॒जाप॑तिरा॒ग्नेय॑म् । प्र॒जाप॑तिरिति॑ प्र॒जा—प॑तिः । आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालम् । अ॒ष्टाक॑पालम॒पश्य॑त् ।
अ॒ष्टाक॑पाल॒मित्य॑ष्टा—क॒पालम् । अ॒पश्य॑त् तम् । तम् निः । नि॒रव॑पत् । अ॒वप॑त् तेन॑ । तेनै॒व ।
ए॒वैन॑म् । ए॒नाम॑ग्नेः । अ॒ग्नेर॑धि । अधि॑ निः । नि॒र॒क्रीणा॑त् । अ॒क्रीणा॑त् तस्मा॑त् । तस्मा॑द॒पि ।
अ॒प्यन्य॑दे॒वत्या॑म् । अ॒न्यदे॒वत्या॑मा॒लभ॑मानः । अ॒न्यदे॒वत्या॑मित्य॒न्य—दे॒वत्या॑म् । आ॒लभ॑मान
आ॒ग्नेय॑म् । आ॒लभ॑मान इत्या॑—ल॒भ॑मानः । आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालम् । अ॒ष्टाक॑पालम् पु॒रस्ता॑त् ।
अ॒ष्टाक॑पाल॒मित्य॑ष्टा—क॒पालम् । पु॒रस्ता॑न् निः । नि॒र् व॑पेत् । व॒पेद॑ग्नेः । अ॒ग्नेरे॒व । ए॒वैन॑म् ।
ए॒नाम॑धि । अधि॑ नि॒ष्क्री॑य । नि॒ष्क्री॑या । नि॒ष्क्री॑येति॑ निः—क्री॑य । आ ल॒भते॑ । ल॒भते॑ यत् । यद्
वा॒युः । ॥ [७] ॥ वा॒युर् व्य॒वात् । व्य॒वात् तस्मा॑त् । व्य॒वादिति॑ वि—अ॒वात् । तस्मा॑द् वा॒यव्या॑ ।
वा॒यव्या॑ यत् । यदि॑मे । इ॒मे गर्भ॑म् । इ॒मे इती॑मे । गर्भ॑म॒दधा॑ताम् । अ॒दधा॑ताम् तस्मा॑त् । तस्मा॑द्
द्या॒वापृ॑थि॒व्या । द्या॒वापृ॑थि॒व्या यत् । द्या॒व्यापृ॑थि॒व्येति॑ द्या॒वा—पृ॑थि॒व्या । यथ॑ सोमः॑ । सोमः॑ प्र ।
प्रा॒ज॒नय॑त् । अ॒ज॒नय॑द॒ग्निः । अ॒ग्निर॑ग्र॒सत॑ । अ॒ग्र॒सत॑ तस्मा॑त् । तस्मा॑द॒ग्नीषो॑मीया । अ॒ग्नीषो॑मीया
यत् । अ॒ग्नीषो॑मीयेत्य॒ग्नी—सो॑मीया । यद॒नयोः॑ । अ॒नयो॑र् वि॒यत्योः॑ । वि॒यत्यो॑र् वाक् । वि॒यत्यो॑-

रिति वि—यत्योः । वागवदत् । अवदत् तस्मात् । तस्मात् सारस्वती । सारस्वती यत् । यत् प्रजा-
पतिः । प्रजापतिरग्नेः । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । अग्नेरधि । अधि निरक्रीणात् । निरक्रीणात्
तस्मात् । निरक्रीणादिति निः—अक्रीणात् । तस्मात् प्राजापत्या । प्राजापत्या सा । प्राजाप-
त्येति प्राजा—पत्या । सा वै । वा एषा । एषा सर्वदेवत्या । सर्वदेवत्या यत् । सर्वदेवत्येति सर्व—
देवत्या । यदजा । अजा वशा । वशा वायव्याम् । वायव्यामा । आ लभेत । लभेत भूतिकामः ।
भूतिकामो वायुः । भूतिकाम इति भूति—कामः । वायुर् वै । वै र्षेपिष्ठा । र्षेपिष्ठा देवता ।
देवता वायुम् । वायुमेव । एव स्वेन । स्वेन भागधेयेन । ॥ [८] ॥ भागधेयेनोप । भागधेयेनेति
भाग—धेयेन । उप धावति । धावति सः । स एव । एवैनम् । एनम् भूतिम् । भूतिम् गमयति ।
गमयति द्यावापृथिव्याम् । द्यावापृथिव्यामा । द्यावापृथिव्यामिति द्यावा—पृथिव्याम् । आ लभेत ।
लभेत कृषमाणः । कृषमाणः प्रतिष्ठाकामः । प्रतिष्ठाकामो दिवः । प्रतिष्ठाकाम इति प्रतिष्ठा—
कामः । दिव एव । एवास्मै । अस्मै पर्जन्यः । पर्जन्यो वर्षति । वर्षति वि । व्यस्याम् । अस्या-
मोषधयः । ओषधयो रोहन्ति । रोहन्ति समर्द्धुकम् । समर्द्धुकमस्य । समर्द्धुकमिति सम्—
अर्द्धुकम् । अस्य सस्यम् । सस्यम् भवति । भवत्यग्नीषोमीयाम् । अग्नीषोमीयामा । अग्नीषो-
मीयामित्यग्नी—सोमीयाम् । आ लभेत । लभेत यः । यः कामयेत । कामयेतान्नवान् । अन्न-
वानन्नादः । अन्नवानित्यन्न—वान् । अन्नादः स्याम् । अन्नाद इत्यन्न—अदः । स्यामिति । इत्य-
ग्निना । अग्निनैव । एवान्नम् । अन्नमव । अव रुन्धे । रुन्धे सोमेन । सोमेनान्नाद्यम् । अन्नाद्य-
मन्नवान् । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । अन्नवानेव । अन्नवानित्यन्न—वान् । एवान्नादः । अन्नादो
भवति । अन्नाद इत्यन्न—अदः । भवति सारस्वतीम् । सारस्वतीमा । आ लभेत । लभेत यः । य
ईश्वरः । ॥ [९] ॥ ईश्वरो वाचः । वाचो वदितोः । वदितोः सन्न । सन् वाचम् । वाचम् न । न
वदेत् । वदेद् वाक् । वाग् वै । वै सरस्वती । सरस्वती सरस्वतीम् । सरस्वतीमेव । एव स्वेन ।
स्वेन भागधेयेन । भागधेयेनोप । भागधेयेनेति भाग—धेयेन । उप धावति । धावति सा । सैव ।
एवास्मिन्न । अस्मिन् वाचम् । वाचम् दधाति । दधाति प्राजापत्याम् । प्राजापत्यामा । प्राजाप-
त्यामिति प्राजा—पत्याम् । आ लभेत । लभेत यः । यः कामयेत । कामयेतानभिजितम् । अन-
भिजितमभि । अनभिजितमित्यनभि—जितम् । अभि जयेयम् । जयेयमिति । इति प्रजापतिः ।

प्रजापतिः सर्वाः । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । सर्वा देवताः । देवता देवताभिः । देवताभि-
 रेव । एवानभिजितम् । अनभिजितमभि । अनभिजितमित्यनभि—जितम् । अभि जयति । जयति
 वायव्यया । वायव्ययोपाकरोति । उपाकरोति वायोः । उपाकरोतीत्युप—आकरोति । वायोरेव ।
 एवैनम् । एनामवरुद्ध्य । अवरुद्ध्या । अवरुद्ध्येत्यव—रुद्ध्य । आ लभते । लभत आकूत्यै ।
 आकूत्यै त्वा । आकूत्या इत्या—कूत्यै । त्वा कामाय । कामाय त्वा । त्वेति । ॥ [१०] ॥
 इत्याह । आह यथायजुः । यथायजुरेव । यथायजुरिति यथा—यजुः । एवैतत् । एतत् किंकि-
 टाकारम् । किंकिटाकारम् जुहोति । किंकिटाकारमिति किंकिटा—कारम् । जुहोति किंकिटाका-
 रेण । किंकिटाकारेण वै । किंकिटाकारेणेति किंकिटा—कारेण । वै ग्राम्याः । ग्राम्याः पशवः ।
 पशवो रमन्ते । रमन्ते प्र । प्रारण्याः । आरण्याः पतन्ति । पतन्ति यत् । यत् किंकिटाकारम् ।
 किंकिटाकारम् जुहोति । किंकिटाकारमिति किंकिटा—कारम् । जुहोति ग्राम्याणाम् । ग्राम्याणाम्
 पशूनाम् । पशूनाम् धृत्यै । धृत्यै पर्यग्नौ । पर्यग्नौ क्रियमाणे । पर्यग्राविति परि—अग्नौ । क्रियमाणे
 जुहोति । जुहोति जीवन्तीम् । जीवन्तीमेव । एवैनम् । एनां सुवर्गम् । सुवर्गल्लोकम् । सुवर्ग-
 मिति सुवः—गम् । लोकम् गमयति । गमयति त्वम् । त्वम् तुरीया । तुरीया वशिनी । वशिनी
 वशा । वशा ऽसि । असीति । इत्याह । आह देवत्रा । देवत्रैव । देवत्रेति देव—त्रा । एवैनम् ।
 एनाम् गमयति । गमयति सत्याः । सत्याः सन्तु । सन्तु यजमानस्य । यजमानस्य कामाः ।
 कामा इति । इत्याह । आहैषः । एष वै । वै कामः । कामो यजमानस्य । ॥ [११] ॥ यजमानस्य
 यत् । यदनार्तः । अनार्त उदचम् । उदचम् गच्छति । उदचमित्युत्—ऋचम् । गच्छति तस्मात् ।
 तस्मादेवम् । एवमाह । आहाजा । अजा ऽसि । असि रयिष्ठा । रयिष्ठेति । रयिष्ठेति रयि—स्था ।
 इत्याह । आहैषु । एष्वेव । एवैनम् । एनाल्लोकेषु । लोकेषु प्रति । प्रति षापयति । स्थापयति दिवि ।
 दिवि ते । ते बृहत् । बृहद् भाः । भा इति । इत्याह । आह सुवर्गे । सुवर्ग एव । सुवर्ग इति सुवः—
 गे । एवास्मै । अस्मै लोके । लोके ज्योतिः । ज्योतिर् दधाति । दधाति तन्तुम् । तन्तुम् तन्वन्न ।
 तन्वन् रजसः । रजसो भानुम् । भानुमनु । अन्विहि । इहीति । इत्याह । आहेमान् । इमानेव ।
 एवास्मै । अस्मै लोकान् । लोकान् ज्योतिष्मतः । ज्योतिष्मतः करोति । करोत्यनुल्बणम् । अनु-
 ल्बणव्वयत । वयत् जोगुवाम् । जोगुवामपः । अप इति । इत्याह । ॥ [१२] ॥ आह यत् ।

यदेव। एव यज्ञे। यज्ञ उल्बणम्। उल्बणम् क्रियते। क्रियते तस्यैव। तस्यैव। एवैषा। एषा शान्तिः। शान्तिर् मनुः। मनुर् भव। भव जनय। जनया दैव्यम्। दैव्यम् जनम्। जनमिति। इत्याह। आह मानव्यः। मानव्यो वै। वै प्रजाः। प्रजा स्ताः। प्रजा इति प्र—जाः। ता एव। एवाद्याः। आद्याः कुरुते। कुरुते मनसः। मनसो हविः। हविरसि। असीति। इत्याह। आह स्वगाकृत्यै। स्वगाकृत्यै गात्राणाम्। स्वगाकृत्या इति स्वगा—कृत्यै। गात्राणाम् ते। ते गात्रभाजः। गात्रभाजो भूयास्म। गात्रभाज इति गात्र—भाजः। भूयास्मेति। इत्याह। आहाशिषम्। आशिषमेव। आशिषमित्या—शिषम्। एवैताम्। एतामा। आ शास्ते। शास्ते तस्यै। तस्यै वै। वा एतस्याः। एतस्या एकम्। एकमेव। एवादेवयजनम्। अदेवयजनय्यत्। अदेवयजनमित्यदेव—यजनम्। यदालब्धायाम्। आलब्धायामभ्रः। आलब्धायामित्या—लब्धायाम्। अभ्रो भवति। ॥ [१३] ॥ भवति यत्। यदालब्धायाम्। आलब्धायामभ्रः। आलब्धायामित्या—लब्धायाम्। अभ्रः स्यात्। स्यादप्सु। अप्सु वा। अप्स्वित्यप्—सु। वा प्रवेशयेत्। प्रवेशयेथ्य सर्वाम्। प्रवेशयेदिति प्र—वेशयेत्। सर्वाँवा। वा प्र। प्राश्जीयात्। अश्जीयाद् यत्। यदप्सु। अप्सु प्रवेशयेत्। अप्स्वित्यप्—सु। प्रवेशयेद् यज्ञवेशसम्। प्रवेशयेदिति प्र—वेशयेत्। यज्ञवेशसम् कुर्यात्। यज्ञवेशसमिति यज्ञ—वेशसम्। कुर्याथ्य सर्वाम्। सर्वाँमेव। एव प्र। प्राश्जीयात्। अश्जीयादिन्द्रियम्। इन्द्रियमेव। एवात्मन्। आत्मन् धत्ते। धत्ते सा। सा वै। वा एषा। एषा त्रयाणाम्। त्रयाणामेव। एवारुद्धा। अवरुद्धा सँवथसरसदः। अवरुद्धेत्यव—रुद्धा। सँवथसरसदः सहस्रयाजिनः। सँवथसरसद् इति सँवथसर—सदः। सहस्रयाजिनो गृहमेधिनः। सहस्रयाजिन इति सहस्र—याजिनः। गृहमेधिनस्ते। गृहमेधिन इति गृह—मेधिनः। त एव। एवैतया। एतया यजेरन्न। यजेरन् तेषाम्। तेषामेव। एवैषा। एषा ऽऽप्ता। आप्तेत्याप्ता ॥ ॥ [१४] ॥

(यथ् स्वेन सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामो ऽप इत्य भ्रो द्विचत्वारिंशच्च)

॥ ३ ॥

★

चित्तम् च। च चित्तिः। चित्तिश्च। चाकूतम्। आकूतम् च। आकूतमित्या—कूतम्। चाकूतिः। आकूतिश्च। आकूतिरित्या—कूतिः। च विज्ञातम्। विज्ञातम् च। विज्ञातमिति वि—

ज्ञातम् । च विज्ञानम् । विज्ञानं च । विज्ञानमिति वि—ज्ञानम् । च मनः । मनश्च । च शक्करीः । शक्करीश्च । च दर्शः । दर्शश्च । च पूर्णमासः । पूर्णमासश्च । पूर्णमास इति पूर्ण—मासः । च बृहत् । बृहच्च च । च रथन्तरम् । रथन्तरम् च । रथन्तरमिति रथं—तरम् । च प्रजापतिः । प्रजापतिर् जयान् । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । जयानिन्द्राय । इन्द्राय वृष्णे । वृष्णे प्र । प्रायच्छत् । अयच्छदुग्रः । उग्रः पृतनाज्येषु । पृतनाज्येषु तस्मै । तस्मै विशः । विशः सम् । समनमन्त । अनमन्त सर्वाः । सर्वाः सः । स उग्रः । उग्रः सः । स हि । हि हव्यः । हव्यो बभूव । बभूव देवासुराः । देवासुराः सय्यंत्ताः । देवासुरा इति देव—असुराः । सय्यंत्ता आसन्न । सय्यंत्ता इति सं—यत्ताः । आसन्थ सः । स इन्द्रः । इन्द्रः प्रजापतिम् । प्रजापतिमुप । प्रजापतिमिति प्रजा—पतिम् । उपाधावत् । अधावत् तस्मै । तस्मा एतान् । एतान् जयान् । जयान् प्र । प्रायच्छत् । अयच्छत् तान् । तानजुहोत् । अजुहोत् ततः । ततो वै । वै देवाः । देवा असुरान् । असुरानजयन् । अजयनयत् । यदजयन् । अजयन् तत् । तज् जयानाम् । जयानाम् जयत्वम् । जयत्वम् स्पृष्टमानेन । जयत्वमिति जय—त्वम् । स्पृष्टमानेनैते । एते होतव्याः । होतव्या जयति । जयत्येव । एव ताम् । ताम् पृतनाम् । पृतनामिति पृतनाम् ॥ [१५] ॥

(उप पञ्चविंशतिश्च)

॥ ४ ॥

★

अग्निर् भूतानाम् । भूतानामधिपतिः । अधिपतिः सः । अधिपतिरित्यधि—पतिः । स मा । मा ऽवतु । अवत्विन्द्रः । इन्द्रो ज्येष्ठानाम् । ज्येष्ठानाध्यमः । यमः पृथिव्याः । पृथिव्या वायुः । वायुरन्तरिक्षस्य । अन्तरिक्षस्य सूर्यः । सूर्यो दिवः । दिवश्चन्द्रमा । चन्द्रमा नख्त्राणाम् । नख्त्राणाम् बृहस्पतिः । बृहस्पतिर् ब्रह्मणः । ब्रह्मणो मित्रः । मित्रः सत्यानाम् । सत्यानाव्वरुणः । वरुणो ऽपाम् । अपां समुद्रः । समुद्रः स्रोत्यानाम् । स्रोत्यानामन्नम् । अन्नं साम्राज्यानाम् । साम्राज्यानामधिपतिः । साम्राज्यामिति साम्—राज्यानाम् । अधिपति तत् । अधिपतीत्यधि—पति । तन्मा । मा ऽवतु । अवतु सोमः । सोम ओषधीनाम् । ओषधीनां सविता । सविता प्रसवानाम् । प्रसवानां रुद्रः । प्रसवानामिति प्र—सवानाम् । रुद्रः पशूनाम् । पशूनाम् त्वष्टा । त्वष्टा रूपाणाम् । रूपाणां विष्णुः । विष्णुः पर्वतानाम् । पर्वतानां मरुतः । मरुतो गणानाम् ।

गणानामधिपतयः । अधिपतयस्ते । अधिपतय इत्यधि—पतयः । ते मा । मा ऽवन्तु । अवन्तु
पितरः । पितरः पितामहाः । पितामहाः परे । परे ऽवरे । अवरे तताः । ततास्ततामहाः । तता-
महा इह । इह मा । मा ऽवत । अवतेत्यवत ॥ अस्मिन् ब्रह्मन् । ब्रह्मन् अस्मिन् । अस्मिन् र्षत्रे ।
र्षत्रे ऽस्याम् । अस्यामाशिषि । आशिष्यस्याम् । आशिषीत्या—शिषि । अस्याम् पुरोधायाम् ।
पुरोधायांमस्मिन् । पुरोधायामिति पुरः—धायाम् । अस्मिन् कर्मन् । कर्मन् अस्याम् । अस्याम् देव-
हूत्याम् । देवहूत्यामिति देव—हूत्याम् ॥ ॥ [१६] ॥

(अवरे सप्तदश च)

॥ ५ ॥

★

देवा वै । वै यत् । यद् यज्ञे । यज्ञे ऽकुर्वत । अकुर्वत तत् । तदसुराः । असुरा अकुर्वत ।
अकुर्वत ते । ते देवाः । देवा एतान् । एतान् अभ्यातानान् । अभ्यातानानपश्यन् । अभ्यातानानि-
त्यभि—आतानान् । अपश्यन् तान् । तान् अभ्यातन्वत । अभ्यातन्वत यत् । अभ्यातन्वतेत्यभि—
आतन्वत । यद् देवानाम् । देवानाम् कर्म । कर्मासीत् । आसीदाच्छ्रित । आच्छ्रित तत् । तद्
यत् । यदसुराणाम् । असुराणाम् न । न तत् । तदाच्छ्रित । आच्छ्रित येन । येन कर्मणा । कर्म-
णेत्थर्सेत् । ईत्थर्सेत् तत्र । तत्र होतव्याः । होतव्या ऋद्धोति । ऋद्धोत्येव । एव तेन । तेन कर्मणा ।
कर्मणा यत् । यद् विश्वे । विश्वे देवाः । देवाः समभरन् । समभरन् तस्मात् । समभरन्निति सं—
अभरन् । तस्मादभ्यातानाः । अभ्याताना वैश्वदेवाः । अभ्याताना इत्यभि—आतानाः । वैश्वदेवा
यत् । वैश्वदेवा इति वैश्व—देवाः । यत् प्रजापतिः । प्रजापतिर् जयान् । प्रजापतिरिति प्रजा—
पतिः । जयान् प्र । प्रायच्छत् । अयच्छत् तस्मात् । तस्माज् जयाः । जयाः प्राजापत्याः ।
प्राजापत्या यत् । प्राजापत्या इति प्राजा—पत्याः ॥ [१७] ॥ यद् राष्ट्रभृद्भिः । राष्ट्रभृद्भी
राष्ट्रम् । राष्ट्रभृद्भिरिति राष्ट्रभृत्—भिः । राष्ट्रमा । आ ऽददत् । अददत् तत् । तद् राष्ट्रभृताम् ।
राष्ट्रभृतां राष्ट्रभृत्वम् । राष्ट्रभृतामिति राष्ट्र—भृताम् । राष्ट्रभृत्वम् ते । राष्ट्रभृत्वमिति राष्ट्रभृत्—
त्वम् । ते देवाः । देवा अभ्यातानैः । अभ्यातानैरसुरान् । अभ्यातानैरित्यभि—आतानैः । असुरा-
नभ्यातन्वत । अभ्यातन्वत जयैः । अभ्यातन्वतेत्यभि—आतन्वत । जयैरजयन् । अजयन् राष्ट्र-
भृद्भिः । राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रम् । राष्ट्रभृद्भिरिति राष्ट्रभृत्—भिः । राष्ट्रमा । आ ऽददत् । अददत् यत् ।

यद् देवाः । देवा अभ्यातानैः । अभ्यातानैरसुरान् । अभ्यातानैरित्यभि—आतानैः । असुरान्-
 भ्यातन्वत । अभ्यातन्वत तत् । अभ्यातन्वतेत्यभि—आतन्वत । तदभ्यातानानाम् । अभ्याता-
 नाना, मभ्यातानत्वम् । अभ्यातानानामित्यभि—आतानानाम् । अभ्यातानत्वय्यत् । अभ्यातान-
 त्वमित्यभ्यातान—त्वम् । यज् जयैः । जयैरजयन्न । अजयन् तत् । तज् जयानाम् । जयानाम्
 जयत्वम् । जयत्वय्यत् । जयत्वमिति जय—त्वम् । यद् राष्ट्रभृद्भिः । राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रम् । राष्ट्र-
 भृद्भिरिति राष्ट्रभृत्—भिः । राष्ट्रमा । आ ऽददत् । अददत् तत् । तद् राष्ट्रभृताम् । राष्ट्रभृतां
 राष्ट्रभृत्वम् । राष्ट्रभृतामिति राष्ट्र—भृताम् । राष्ट्रभृत्वम् ततः । राष्ट्रभृत्वमिति राष्ट्रभृत्—त्वम् । ततो
 देवाः । देवा अभवन्न । अभवन् परा । परा ऽसुराः । असुरा यः । यो भ्रातृव्यवान् । भ्रातृव्यवान्
 स्यात् । भ्रातृव्यवानिति भ्रातृव्य—वान् । स्याथ सः । स एतान् । एतान् जुहुयात् । जुहुयादभ्या-
 तानैः । अभ्यातानैरेव । अभ्यातानैरित्यभि—आतानैः । एव भ्रातृव्यान् । भ्रातृव्यान्भ्यातनुते ।
 अभ्यातनुते जयैः । अभ्यातनुत इत्यभि—आतनुते । जयैर् जयति । जयति राष्ट्रभृद्भिः । राष्ट्र-
 भृद्भी राष्ट्रम् । राष्ट्रभृद्भिरिति राष्ट्रभृत्—भिः । राष्ट्रमा । आ दत्ते । दत्ते भवति । भवत्यात्मना ।
 आत्मना परा । परा ऽस्य । अस्य भ्रातृव्यः । भ्रातृव्यो भवति । भवतीति भवति ॥ ॥ [१८] ॥

(प्राजापत्याः सोऽष्टदश च)

॥ ६ ॥

★

ऋताषाड्, ऋतधामा । ऋतधामा ऽग्निः । ऋतधामेत्युत—धामा । अग्निर् गन्धर्वः ।
 गन्धर्व, स्तस्य । तस्यौषधयः । ओषधयो ऽप्सरसः । अप्सरस ऊर्जः । ऊर्जो नाम । नाम सः ।
 स इदम् । इदम् ब्रह्म । ब्रह्म र्षत्रम् । र्षत्रम् पातु । पातु ताः । ता इदम् । इदम् ब्रह्म । ब्रह्म
 र्षत्रम् । र्षत्रम् पान्तु । पान्तु तस्मै । तस्मै स्वाहा । स्वाहा ताभ्यः । ताभ्यः स्वाहा । स्वाहा
 संहितः । संहितो विश्वसामा । संहित इति सं—हितः । विश्वसामा सूर्यः । विश्वसामेति
 विश्व—सामा । सूर्यो गन्धर्वः । गन्धर्वस्तस्य । तस्य मरीचयः । मरीचयो ऽप्सरसः । अप्सरस
 आयुवः । आयुवः सुषुम्नः । आयुव इत्या—युवः । सुषुम्नः सूर्यरश्मिः । सुषुम्न इति सु—सुम्नः ।
 सूर्यरश्मिश्चन्द्रमाः । सूर्यरश्मिरिति सूर्य—रश्मिः । चन्द्रमा गन्धर्वः । गन्धर्वस्तस्य । तस्य
 नरर्षत्राणि । नरर्षत्राण्यप्सरसः । अप्सरसो बेकुरयः । बेकुरयो भुज्युः । भुज्युः सुपर्णः । सुपर्णो

यज्ञः। सुपर्ण इति सु—पर्णः। यज्ञो गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्य दक्षिणाः। दक्षिणा
 अप्सरसः। अप्सरसः स्तवाः। स्तवाः प्रजापतिः। प्रजापतिर् विश्वकर्मा। प्रजापतिरिति
 प्रजा—पतिः। विश्वकर्मा मनः। विश्वकर्मेति विश्व—कर्मा। मनो गन्धर्वः। ॥ [१९] ॥ गन्ध-
 र्वस्तस्य। तस्य ऋत्विजानि। ऋत्विजान्यप्सरसः। ऋत्विजानीत्यृक्—सामानि। अप्सरसो
 वह्नयः। वह्नय इषिः। इषिरो विश्वव्यचाः। विश्वव्यचा वातः। विश्वव्यचा इति विश्व—व्यचाः।
 वातो गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्यापः। आपोऽप्सरसः। अप्सरसो मुदाः। मुदा भुवनस्य।
 भुवनस्य पते। पते यस्य। यस्य ते। त उपरि। उपरि गृहाः। गृहा इह। इह च। चेति
 च॥ स नः। नो रास्व। रास्वाज्यानिम्। अज्यानि५ रायः। रायस्पोषम्। पोष५ सुवीर्यम्।
 सुवीर्य५ सव्वत्सरीणाम्। सुवीर्यमिति सु—वीर्यम्। सव्वत्सरीणां६ स्वस्तिम्। सव्वत्सरीणा-
 मिति सम्—वत्सरीणाम्। स्वस्तिमिति स्वस्तिम्॥ परमेष्ठ्यधिपतिः। अधिपतिर् मृत्युः।
 अधिपतिरित्यधि—पतिः। मृत्युर् गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्य विश्वम्। विश्वमप्सरसः।
 अप्सरसो भुवः। भुवः सुखितिः। सुखितिः सुभूतिः। सुखितिरिति सु—खितिः। सुभूतिर्
 भद्रकृत्। सुभूतिरिति सु—भूतिः। भद्रकृत् सुर्वान्। भद्रकृदिति भद्र—कृत्। सुर्वान् पर्जन्यः।
 सुर्वानिति सुवः—वान्। पर्जन्यो गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्य विद्युतः। विद्युतोऽप्सरसः।
 विद्युत इति वि—द्युतः। अप्सरसो रुचः। रुचो दूरेहेतिः। दूरेहेतिरमृडयः। दूरेहेतिरिति दूरे—
 हेतिः। अमृडयो मृत्युः। ॥ [२०] ॥ मृत्युर् गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्य प्रजाः। प्रजा
 अप्सरसः। प्रजा इति प्र—जाः। अप्सरसो भीरुवः। भीरुवश्चारुः। चारुः कृपणकाशी। कृप-
 णकाशी कामः। कृपणकाशीति कृपण—काशी। कामो गन्धर्वः। गन्धर्वस्तस्य। तस्याधयः।
 आधयोऽप्सरसः। आधय इत्या—धयः। अप्सरसः शोचयन्तीः। शोचयन्तीर् नाम। नाम
 सः। स इदम्। इदम् ब्रह्म। ब्रह्म र्षत्रम्। र्षत्रम् पातु। पातु ताः। ता इदम्। इदम् ब्रह्म।
 ब्रह्म र्षत्रम्। र्षत्रम् पान्तु। पान्तु तस्मै॥ तस्मै स्वाहा॥ स्वाहा ताभ्यः। ताभ्यः स्वाहा॥
 स्वाहा सः। स नः। नो भुवनस्य। भुवनस्य पते। पते यस्य। यस्य ते। त उपरि। उपरि गृहाः।
 गृहा इह। इह च। चेति च॥ उरु ब्रह्मणे। ब्रह्मणे ऽस्मै। अस्मै र्षत्राय। र्षत्राय महि। महि
 शर्म। शर्म यच्छ। यच्छेति यच्छ॥ ॥ [२१] ॥

(मनोऽमृडयः षड्वारिंशच्च)

॥ ७ ॥

★

राष्ट्रकामाय होतव्याः । राष्ट्रकामायेति राष्ट्र—कामाय । होतव्या राष्ट्रम् । राष्ट्रवै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतो राष्ट्रेण । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । राष्ट्रेणैव । एवास्मै । अस्मै राष्ट्रम् । राष्ट्रमव । अव रुन्धे । रुन्धे राष्ट्रम् । राष्ट्रमेव । एव भवति । भवत्यात्मने । आत्मने होतव्याः । होतव्या राष्ट्रम् । राष्ट्रवै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतो राष्ट्रम् । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । राष्ट्रम् प्रजा । प्रजा राष्ट्रम् । प्रजेति प्र—जा । राष्ट्रम् पशवः । पशवो राष्ट्रम् । राष्ट्रय्यत् । यच्छ्रेष्ठः । श्रेष्ठो भवति । भवति राष्ट्रेण । राष्ट्रेणैव । एव राष्ट्रम् । राष्ट्रमव । अव रुन्धे । रुन्धे वसिष्ठः । वसिष्ठः समानानाम् । समानानाम् भवति । भवति ग्रामकामाय । ग्रामकामाय होतव्याः । ग्रामकामायेति ग्राम—कामाय । होतव्या राष्ट्रम् । राष्ट्रवै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतो राष्ट्रम् । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । राष्ट्रं सजाताः । सजाता राष्ट्रेण । सजाता इति स—जाताः । राष्ट्रेणैव । एवास्मै । अस्मै राष्ट्रम् । राष्ट्रं सजातान् । सजातानव । सजातानिति स—जातान् । अव रुन्धे । रुन्धे ग्रामी । ग्राम्येव । ॥ [२२] ॥ एव भवति । भवत्यधिदेवने । अधिदेवने जुहोति । अधिदेवन इत्यधि—देवने । जुहोत्यधिदेवने । अधिदेवन एव । अधिदेवन इत्यधि—देवने । एवास्मै । अस्मै सजातान् । सजातानव । सजातानिति स—जातान् । अव रुन्धे । रुन्धे ते । त एनम् । एनमवरुद्धाः । अवरुद्धा उप । अवरुद्धा इत्यव—रुद्धाः । उप तिष्ठन्ते । तिष्ठन्ते रथमुखे । रथमुख ओजस्कामस्य । रथमुख इतिरथ—मुखे । ओजस्कामस्य होतव्याः । ओजस्कामस्येत्योजः—कामस्य । होतव्या ओजः । ओजो वै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृत ओजः । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । ओजो रथः । रथ ओजसा । ओजसैव । एवास्मै । अस्मा ओजः । ओजो ऽव । अव रुन्धे । रुन्ध ओजस्वी । ओजस्व्येव । एव भवति । भवति यः । यो राष्ट्रात् । राष्ट्रादपभूतः । अपभूतः स्यात् । अपभूत इत्यप—भूतः । स्यात् तस्मै । तस्मै होतव्याः । होतव्या यावन्तः । यावन्तो ऽस्य । अस्य रथाः । रथाः स्युः । स्युस्तान् । तान् ब्रूयात् । ब्रूयाद् युङ्ध्वम् । युङ्ध्वमिति । इति राष्ट्रम् । राष्ट्रमेव । एवास्मै । अस्मै युनक्ति । युनक्त्याहुतयः । ॥ [२३] ॥ आहुतयो वै । आहुतय इत्या—हुतयः । वा एतस्य । एतस्याक्लृप्ताः । अक्लृप्ता यस्य । यस्य राष्ट्रम् । राष्ट्रम् न । न कल्पते । कल्पते स्वरथस्य । स्वरथस्य दल्विणम् ।

स्वरथस्येति स्व—रथस्य । दक्षिणम् चक्रम् । चक्रम् प्रवृह्य । प्रवृह्य नाडीम् । प्रवृह्येति प्र—वृह्य ।
 नाडीमभि । अभि जुहुयात् । जुहुयादाहुतीः । आहुतीरेव । आहुतीरित्या—हुतीः । एवास्य । अस्य
 कल्पयति । कल्पयति ताः । ता अस्य । अस्य कल्पमानाः । कल्पमाना राष्ट्रम् । राष्ट्रमनु । अनु
 कल्पते । कल्पते सङ्ग्रामे । सङ्ग्रामे सय्यंते । सङ्ग्राम इति सं—ग्रामे । सय्यंते होतव्याः ।
 सय्यंते इति सं—यत्ते । होतव्या राष्ट्रम् । राष्ट्रवै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतो राष्ट्रे । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—
 भृतः । राष्ट्रे खलु । खलु वै । वा एते । एते व्यायच्छन्ते । व्यायच्छन्ते ये । व्यायच्छन्त इति वि—
 आयच्छन्ते । ये सङ्ग्रामम् । सङ्ग्रामं सय्यन्ति । सङ्ग्राममिति सम्—ग्रामम् । सय्यन्ति
 यस्य । सय्यन्तीति सं—यन्ति । यस्य पूर्वस्य । पूर्वस्य जुहति । जुहति सः । स एव । एव भवति ।
 भवति जयति । जयति तम् । तं सङ्ग्रामम् । सङ्ग्रामम् मान्युकः । सङ्ग्राममिति सम्—
 ग्रामम् । मान्युक इध्मः । इध्मो भवति । ॥ [२४] ॥ भवत्यङ्गाराः । अङ्गारा एव । एव प्रतिवे-
 ष्टमानाः । प्रतिवेष्टमाना अमित्राणाम् । प्रतिवेष्टमाना इति प्रति—वेष्टमानाः । अमित्राणामस्य ।
 अस्य सेनाम् । सेनाम् प्रति । प्रति वेष्टयन्ति । वेष्टयन्ति यः । य उन्माद्येत् । उन्माद्येत् तस्मै ।
 उन्माद्येदित्युत्—माद्येत् । तस्मै होतव्याः । होतव्या गन्धर्वाप्सरसः । गन्धर्वाप्सरसो वै । गन्ध-
 र्वाप्सरस इति गन्धर्व—अप्सरसः । वा एतम् । एतमुत् । उन् मादयन्ति । मादयन्ति यः । य
 उन्माद्यति । उन्माद्यत्येते । उन्माद्यतीत्युत्—माद्यति । एते खलु । खलु वै । वै गन्धर्वाप्सरसः ।
 गन्धर्वाप्सरसो यत् । गन्धर्वाप्सरस इति गन्धर्व—अप्सरसः । यद् राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतस्तस्मै ।
 राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । तस्मै स्वाहा । स्वाहा ताभ्यः । ताभ्यः स्वाहा । स्वाहेति । इति जुहोति ।
 जुहोति तेन । तेनैव । एवैनान् । एनाञ्छमयति । शमयति नैयग्रोधः । नैयग्रोध औदुम्बरः । औदु-
 म्बर आश्वत्थः । आश्वत्थः प्लार्षः । प्लार्ष इति । इतीदध्मः । इदध्मो भवति । भवत्येते ।
 एते वै । वै गन्धर्वाप्सरसाम् । गन्धर्वाप्सरसाम् गृहाः । गन्धर्वाप्सरसामिति गन्धर्व—अप्स-
 रसाम् । गृहाः स्वे । स्व एव । एवैनान् । एनानायतने । ॥ [२५] ॥ आयतने शमयति । आयतन
 इत्या—यतने । शमयत्यभिचरता । अभिचरता प्रतिलोमम् । अभिचरतेत्यभि—चरता । प्रति-
 लोमं होतव्याः । प्रतिलोममिति प्रति—लोमम् । होतव्याः प्राणान् । प्राणानेव । प्राणानिति प्र—
 अनान् । एवास्य । अस्य प्रतीचः । प्रतीचः प्रति । प्रति यौति । यौति तम् । तम् ततः । ततो येन ।

येन केन । केन च । च स्तृणुते । स्तृणुते स्वकृते । स्वकृत इरिणे । स्वकृत इति स्व—कृते । इरिणे जुहोति । जुहोति प्रदरे । प्रदरे वा । प्रदर इति प्र—दरे । वैतत् । एतद् वै । वा अस्यै । अस्यै निर्ऋतिगृहीतम् । निर्ऋतिगृहीतम् निर्ऋतिगृहीते । निर्ऋतिगृहीतमिति निर्ऋति—गृहीतम् । निर्ऋतिगृहीत एव । निर्ऋतिगृहीत इति निर्ऋति—गृहीते । एवैनम् । एनम् निर्ऋत्या । निर्ऋत्या ग्राहयति । निर्ऋत्येति निः—ऋत्या । ग्राहयति यत् । यद् वाचः । वाचः क्रूरम् । क्रूरम् तेन । तेन वर्षट् । वर्षट् करोति । करोति वाचः । वाच एव । एवैनम् । एनम् क्रूरेण । क्रूरेण प्र । प्र वृश्चति । वृश्चति ताजक् । ताजगार्तिम् । आर्तिमा । आच्छति । ऋच्छति यस्य । यस्य कामयेत । कामयेतान्नाद्यम् । अन्नाद्यमा । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । ॥ [२६] ॥ आ ददीय । ददीयेति । इति तस्य । तस्य सभायाम् । सभायामुत्तानः । उत्तानो निपद्य । उत्तान इत्युत्—तानः । निपद्य भुवनस्य । निपद्येति नि—पद्य । भुवनस्य पते । पत इति । इति तृणानि । तृणानि सम् । सम् गृहीयात् । गृहीयात् प्रजापतिः । प्रजापतिर् वै । प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः । वै भुवनस्य । भुवनस्य पतिः । पतिः प्रजापतिना । प्रजापतिनैव । प्रजापतिनेति प्रजा—पतिना । एवास्य । अस्यान्नाद्यम् । अन्नाद्यमा । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । आ दत्ते । दत्त इदम् । इदमहम् । अहममुष्य । अमुष्यामुष्यायणस्य । अमुष्यायणस्यान्नाद्यम् । अन्नाद्यं हरामि । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । हरामीति । इत्याह । आहान्नाद्यम् । अन्नाद्यमेव । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । एवास्य । अस्य हरति । हरति षड्भिः । षड्भिर्हरति । षड्भिरिति षट्—भिः । हरति षट् । षड् वै । वा ऋतवः । ऋतवः प्रजापतिना । प्रजापतिनैव । प्रजापतिनेति प्रजा—पतिना । एवास्य । अस्यान्नाद्यम् । अन्नाद्यमादाय । अन्नाद्यमित्यन्न—अद्यम् । आदायर्तवः । आदायेत्या—दाय । ऋतवोऽस्मै । अस्मा अनु । अनु प्र । प्र यच्छन्ति । यच्छन्ति यः । ॥ [२७] ॥ यो ज्येष्ठबन्धुः । ज्येष्ठबन्धुरपभूतः । ज्येष्ठबन्धुरिति ज्येष्ठ—बन्धुः । अपभूतः स्यात् । अपभूत इत्यप—भूतः । स्यात् तम् । तः स्थले । स्थलेऽवसाय्य । अवसाय्य ब्रह्मौदनम् । अवसायेत्यव—साय्य । ब्रह्मौदनम् चतुश्शरावम् । ब्रह्मौदनमिति ब्रह्म—ओदनम् । चतुश्शरावम् पत्त्वा । चतुश्शरावमिति चतुः—शरावम् । पत्त्वा तस्मै । तस्मै होतव्याः । होतव्या वर्षम् । वर्षम् वै । वै राष्ट्रभृतः । राष्ट्रभृतो वर्षम् । राष्ट्रभृत इति राष्ट्र—भृतः । वर्षम् स्थलम् । स्थलं वर्षणा । वर्षणैव । एवैनम् । एनं वर्षम् । वर्षम्

समा॒नाना॑म्। समा॒नाना॑म् गमयति। ग॒मय॑ति चतु॒श्शरा॑वः। चतु॒श्शरा॑वो भवति। चतु॒श्शरा॑व इति चतुः—शरा॒वः। भ॒वति॑ दि॒रुषु॑। दि॒रुष्वे॑व। ए॒व प्र॑ति। प्र॑ति तिष्ठति। तिष्ठ॑ति रू॒षीरे॑। रू॒षीरे॑ भवति। भ॒वति॑ रुच॑म्। रुच॑मे॒व। ए॒वास्मि॑न्। अ॒स्मिन् द॒धाति॑। द॒धात्यु॑त्। उ॒द्धर॑ति। ह॒रति॑ श्र॒त॒त्वाय॑। श्र॒त॒त्वाय॑ सर्पि॒ष्वान्। श्र॒त॒त्वाये॑ति श्र॒त—त्वाय॑। सर्पि॒ष्वान् भव॑ति। भ॒वति॑ मे॒द्ध्य॒त्वाय॑। मे॒द्ध्य॒त्वाय॑ च॒त्वारः॑। मे॒द्ध्य॒त्वाये॑ति मे॒द्ध्य—त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒रुषे॑याः। आ॒रुषे॑याः प्र। प्रा॒श्नन्ति॑। अ॒श्नन्ति॑ दि॒शाम्। दि॒शामे॑व। ए॒व ज्योति॑षि। ज्योति॑षि जुहोति। जुहो॑तीति जुहोति॥ ॥ [२८] ॥

(ग्रामी युनक्ती धमः स्व एवैना नन्नार्थं यच्छन्त्ये कान्नपञ्चाशच्च)

॥ ८ ॥

दे॒र्विका॒ निः। नि॒र् व॑पेत्। व॒पेत् प्र॒जाका॑मः। प्र॒जाका॑म इ॒च्छन्दा॑सि। प्र॒जाका॑म इति प्र॒जा—का॑मः। छन्दा॑सि वै। वै दे॒र्विकाः॑। दे॒र्विका॒ इ॒च्छन्दा॑सि। छन्दा॑सी॒व। इ॒व खलु॑। खलु॑ वै। वै प्र॒जाः। प्र॒जा इ॒च्छन्दा॑भिः। प्र॒जा इति॑ प्र—जाः। छन्दा॑भिरे॒व। छन्दा॑भिरिति॒ छन्दः॑—भिः। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मै प्र॒जाः। प्र॒जाः प्र। प्र॒जा इति॑ प्र—जाः। प्र ज॑नयति। ज॒नय॑ति प्रथ॒मम्। प्रथ॒मम् धा॑तारम्। धा॑तारम् करोति। क॒रोति॑ मि॒थुनी॑। मि॒थुनी॑ ए॒व। ए॒व तेन॑। तेन॑ करोति। क॒रोत्यनु॑। अन्वे॒व। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मा अनु॑मतिः। अनु॑मतिर् मन्यते। अनु॑मतिरित्यनु—म॒तिः। म॒न्यते॒ रा॒ते। रा॒ते रा॒का। रा॒का प्र। प्र सि॑नीवा॒ली। सि॑नीवा॒ली ज॑नयति। ज॒नय॑ति प्र॒जासु॑। प्र॒जास्वे॒व। प्र॒जास्विति॑ प्र—जासु॑। ए॒व प्र॒जाता॑सु। प्र॒जाता॑सु कु॒ह्व। प्र॒जाता॑स्विति॒ प्र—जा॑तासु। कु॒ह्व वाच॑म्। वाच॑म् दधाति। द॒धात्ये॒ताः। ए॒ता ए॒व। ए॒व निः। नि॒र् व॑पेत्। व॒पेत् प॒शुका॑मः। प॒शुका॑म इ॒च्छन्दा॑सि। प॒शुका॑म इति प॒शु—का॑मः। छन्दा॑सि वै। वै दे॒र्विकाः॑। दे॒र्विका॒ इ॒च्छन्दा॑सि। छन्दा॑सी॒व। ॥ [२९] ॥ इ॒व खलु॑। खलु॑ वै। वै प॒शवः॑। प॒शव॑ इ॒च्छन्दा॑भिः। छन्दा॑भिरे॒व। छन्दा॑भिरिति॒ छन्दः॑—भिः। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मै प॒शून्। प॒शून् प्र। प्र ज॑नयति। ज॒नय॑ति प्रथ॒मम्। प्रथ॒मम् धा॑तारम्। धा॑तारम् करोति। क॒रोति॑ प्र। प्रै॒व। ए॒व तेन॑। तेन॑ वापयति। वा॒पय॑त्यनु॑। अन्वे॒व। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मा अनु॑मतिः। अनु॑मतिर् मन्यते। अनु॑मतिरित्यनु—म॒तिः। म॒न्यते॒ रा॒ते। रा॒ते रा॒का। रा॒का प्र। प्र सि॑नीवा॒ली। सि॑नीवा॒ली ज॑नयति।

ज॒नय॑ति प॒शून्। प॒शूने॒व। ए॒व प्र॒जा॒ता॒न्। प्र॒जा॒ता॒न् कु॒ह्व। प्र॒जा॒ता॒निति॑ प्र—जा॒ता॒न्। कु॒ह्व।
 प्र॒ति। प्र॒तिष्ठा॑पयति। स्था॒पय॑त्ये॒ताः। ए॒ता ए॒व। ए॒व निः। नि॒र् व॑पेत्। व॒पेद् ग्राम॑कामः।
 ग्राम॑काम॒श्छन्दा॑सि। ग्राम॑काम॒ इति॑ ग्राम॑—कामः। छन्दा॑सि वै। वै दे॒र्विकाः। दे॒र्विका॒
 श्छन्दा॑सि। छन्दा॑सी॒व। इ॒व खलु॑। खलु॑ वै। वै ग्रामः॑। ग्राम॒श्छन्दो॑भिः। छन्दो॑भिरे॒व।
 छन्दो॑भिरिति॒ छन्दः—भिः। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मै ग्राम॑म्। ग्राम॑म॒व। ॥ [३०] ॥ अ॒व रु॒न्धे। रु॒न्धे
 म॒द्ध्यतः॑। म॒द्ध्यतो॑ धा॒तार॑म्। धा॒तार॑म् करोति। क॒रोति॑ म॒द्ध्यतः॑। म॒द्ध्यत॑ ए॒व। ए॒वैन॑म्।
 ए॒नम् ग्राम॑स्य। ग्राम॑स्य दधाति। द॒धत्ये॒ताः। ए॒ता ए॒व। ए॒व निः। नि॒र् व॑पेत्। व॒पेज् ज्यो॒गा-
 मया॑वी। ज्यो॒गामया॑वी छन्दा॑सि। ज्यो॒गामया॑वीति॒ ज्योक्—आ॒मया॑वी। छन्दा॑सि वै। वै
 दे॒र्विकाः। दे॒र्विका॒श्छन्दा॑सि। छन्दा॑सि खलु॑। खलु॑ वै। वा ए॒तम्। ए॒तम॑भि। अ॒भि म॑न्यन्ते।
 म॒न्यन्ते॑ यस्य॒। यस्य॒ ज्योक्। ज्यो॒गामय॑ति। आ॒मय॑ति छन्दो॑भिः। छन्दो॑भिरे॒व। छन्दो॑-
 भिरिति॒ छन्दः—भिः। ए॒वैन॑म्। ए॒नम॒गद॑म्। अ॒गद॑म् करोति। क॒रोति॑ म॒द्ध्यतः॑। म॒द्ध्यतो॑
 धा॒तार॑म्। धा॒तार॑म् करोति। क॒रोति॑ म॒द्ध्यतः॑। म॒द्ध्यतो॑ वै। वा ए॒तस्य॑। ए॒तस्या॑कृ॒तम्। अ॒कृ-
 त॑स्य॒। यस्य॒ ज्योक्। ज्यो॒गामय॑ति। आ॒मय॑ति म॒द्ध्यतः॑। म॒द्ध्यत॑ ए॒व। ए॒वास्य॑। अ॒स्य ते॑न।
 तेन॑ कल्पयति। क॒ल्पय॑त्ये॒ताः। ए॒ता ए॒व। ए॒व निः। नि॒र् व॑पेत्। ॥ [३१] ॥ व॒पेद् यम्।
 य॒य्यज्ञः॑। य॒ज्ञो न। नो॒पन॑मेत्। उ॒पन॑मेच्छन्दा॑सि। उ॒पन॑मेदित्युप—नमेत्। छन्दा॑सि वै।
 वै दे॒र्विकाः। दे॒र्विका॒श्छन्दा॑सि। छन्दा॑सि खलु॑। खलु॑ वै। वा ए॒तम्। ए॒तम् न। नो॒प।
 उ॒प न॑मन्ति। न॒मन्ति॑ यम्। य॒य्यज्ञः॑। य॒ज्ञो न। नो॒पन॑मति। उ॒पन॑मति प्रथ॒मम्। उ॒पन॑मती-
 त्युप—नम॑ति। प्रथ॒मम् धा॒तार॑म्। धा॒तार॑म् करोति। क॒रोति॑ मु॒खतः॑। मु॒खत॑ ए॒व। ए॒वास्मै॑।
 अ॒स्मै छन्दा॑सि। छन्दा॑सि दधाति। द॒धात्यु॒प। उ॒पैन॑म्। ए॒नय्य॑ज्ञः। य॒ज्ञो न॑मति। न॒म-
 त्ये॒ताः। ए॒ता ए॒व। ए॒व निः। नि॒र् व॑पेत्। व॒पेदी॒जानः॑। ई॒जान॑श्छन्दा॑सि। छन्दा॑सि वै। वै
 दे॒र्विकाः। दे॒र्विका॒ या॒तया॑मानि। या॒तया॑मानी॒व। या॒तया॑मानीति॒ या॒त—या॒मानि॑। इ॒व खलु॑।
 खलु॑ वै। वा ए॒तस्य॑। ए॒तस्य॒ छन्दा॑सि। छन्दा॑सि यः। य ई॒जानः॑। ई॒जान॑ उ॒त्तम॑म्।
 उ॒त्तम॑म् धा॒तार॑म्। उ॒त्तम॑मित्यु॒त—तम॑म्। धा॒तार॑म् करोति। क॒रोत्यु॒परि॑ष्ठात्। ॥ [३२] ॥
 उ॒परि॑ष्ठादे॒व। ए॒वास्मै॑। अ॒स्मै छन्दा॑सि। छन्दा॑स्यया॒तया॑मानि। अया॒तया॑मान्य॒व। अया॒त-

यामानीत्ययात—यामानि। अव रुन्धे। रुन्ध उप। उपैनम्। एनमुत्तरः। उत्तरो यज्ञः। उत्तर इत्युत्तरः। यज्ञो नमति। नमत्येताः। एता एव। एव निः। निर् वपेत्। वपेद् यम्। यम् मेधा। मेधा न। नोपनमेत्। उपनमेच्छन्दांसि। उपनमेदित्युप—नमेत्। छन्दांसि वै। वै देविकाः। देविका इच्छन्दांसि। छन्दांसि खलु। खलु वै। वा एतम्। एतम् न। नोप। उप नमन्ति। नमन्ति यम्। यम् मेधा। मेधा न। नोपनमति। उपनमति प्रथमम्। उपनमतीत्युप—नमति। प्रथमम् धातारम्। धातारम् करोति। करोति मुखतः। मुखत एव। एवास्मै। अस्मै छन्दांसि। छन्दांसि दधाति। दधात्युप। उपैनम्। एनम् मेधा। मेधा नमति। नमत्येताः। एता एव। एव निः। निर् वपेत्। वपेद् रुक्कामः। ॥ [३३] ॥ रुक्काम इच्छन्दांसि। रुक्काम इति रुक्—कामः। छन्दांसि वै। वै देविकाः। देविका इच्छन्दांसि। छन्दांसीव। इव खलु। खलु वै। वै रुक्। रुक् छन्दोभिः। छन्दोभिरेव। छन्दोभिरिति छन्दः—भिः। एवास्मिन्न। अस्मिन् रुचम्। रुचम् दधाति। दधाति र्षीरे। र्षीरे भवन्ति। भवन्ति रुचम्। रुचमेव। एवास्मिन्न। अस्मिन् दधति। दधति मद्ध्यतः। मद्ध्यतो धातारम्। धातारम् करोति। करोति मद्ध्यतः। मद्ध्यत एव। एवैनम्। एन रुचः। रुचो दधाति। दधाति गायत्री। गायत्री वै। वा अनुमतिः। अनुमतिस्त्रिष्टुक्। अनुमतिरित्यनु—मतिः। त्रिष्टुग् राका। राका जगती। जगती सिनीवाली। सिनीवाल्यनुष्टुप्। अनुष्टुप् कुहूः। अनुष्टुबित्यनु—स्तुप्। कुहूर् धाता। धाता वषट्कारः। वषट्कारः पूर्वपखः। वषट्कार इति वषट्—कारः। पूर्वपखो राका। पूर्वपख इति पूर्व—पखः। राका ऽपरपखः। अपरपखः कुहूः। अपरपख इत्यपर—पखः। कुहूरमावास्या। अमावास्या सिनीवाली। अमावास्येत्यमा—वास्या। सिनीवाली पौर्णमासी। पौर्णमास्यनुमतिः। पौर्णमासीति पौर्ण—मासी। अनुमतिश्चन्द्रमाः। अनुमतिरित्यनु—मतिः। चन्द्रमा धाता। धाता ऽष्टौ। अष्टौ वसवः। ॥ [३४] ॥ वसवो ऽष्टारखरा। अष्टारखरा गायत्री। अष्टारखरेत्यष्टा—अखरा। गायत्र्येकादश। एकादश रुद्राः। रुद्रा एकादशारखरा। एकादशारखरा त्रिष्टुप्। एकादशारखरेत्येकादश—अखरा। त्रिष्टुब्, द्वादश। द्वादशादित्याः। आदित्या द्वादशारखरा। द्वादशारखरा जगती। द्वादशारखरेति द्वादश—अखरा। जगती प्रजापतिः। प्रजापतिरनुष्टुप्। प्रजापतिरिति प्रजा—पतिः। अनुष्टुब्, धाता। अनुष्टुबित्यनु—स्तुप्। धाता वषट्कारः। वषट्कार एतत्। वषट्कार

इति वषट्—कारः। एतद् वै। वै देविकाः। देविकाः सर्वाणि। सर्वाणि च। च छन्दांसि।
छन्दांसि सर्वाः। सर्वाश्च। च देवताः। देवता वषट्कारः। वषट्कारस्ताः। वषट्कार इति वषट्—
कारः। ता यत्। यत् सह। सह सर्वाः। सर्वा निर्वपेत्। निर्वपेदीश्वराः। निर्वपेदिति निः—वपेत्।
ईश्वरा एनम्। एनम् प्रदहः। प्रदहो द्वे। प्रदह इति प्र—दहः। द्वे प्रथमे। द्वे इति द्वे। प्रथमे निरुप्य।
प्रथमे इति प्रथमे। निरुप्य धातुः। निरुप्येति निः—उप्य। धातु स्तृतीयम्। तृतीयम् निः। निर्
वपेत्। वपेत् तथो। तथो एव। तथो इति तथो। एवोत्तरे। उत्तरे निः। उत्तरे इत्युत्—तरे।
निर् वपेत्। वपेत् तथो। तथैनम्। एनम् न। न प्र। प्र दहन्ति। दहन्त्यथो। अथो यस्मै। अथो
इत्यथो। यस्मै कामाय। कामाय निरुप्यन्ते। निरुप्यन्ते तम्। निरुप्यन्त इति निः—उप्यन्ते।
तमेव। एवाभिः। आभिरुप। उपाप्नोति। आप्नोतीत्याप्नोति ॥ ॥ [३५] ॥

(पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामं कल्पयत्येता एव नि रुत्तमन्धातारं करोति मेधा नमत्येता एव निर्वपे दृष्टौ
दहन्ति नव च) ॥ ९ ॥

★

वास्तौष्पते। पते प्रति। प्रति जानीहि। जानीह्यस्मान्। अस्मान् स्ववेशः। स्ववेशो
अनमीवः। स्ववेश इति सु—आवेशः। अनमीवो भव। भवा नः। न इति नः ॥ यत् त्वा।
त्वेमहे। ईमहे प्रति। प्रति तत्। तन् नः। नो जुषस्व। जुषस्व शम्। शम् नः। न एधि।
एधि द्विपदे। द्विपदे शम्। द्विपद इति द्वि—पदे। शम् चतुष्पदे। चतुष्पद इति चतुः—पदे ॥
वास्तौष्पते। पते शग्मया। शग्मया स॒सदा। स॒सदा ते। स॒सदेति सम्—सदा। ते स॒खी-
महि। स॒खीमहि रण्वया। रण्वया गातुमत्या। गातुमत्येति गातु—मत्या ॥ आवः ख्वेमे।
ख्वेमे उत। उत योगे। योगे वरम्। वरम् नः। नो यूयम्। यूयम् पात। पात स्वस्तिभिः।
स्वस्तिभिः सदा। स्वस्तिभिरिति स्वस्ति—भिः। सदा नः। न इति नः ॥ यत् सायम्प्रातः। साय-
म्प्रात, रग्निहोत्रम्। सायम्प्रातरिति सायम्—प्रातः। अग्निहोत्रम् जुहोति। अग्निहोत्रमित्यग्नि—
होत्रम्। जुहोत्याहुतीष्टकाः। आहुतीष्टका एव। आहुतीष्टका इत्याहुति—इष्टकाः। एव ताः।
ता उप। उप धत्ते। धत्ते यजमानः ॥ [३६] ॥ यजमानो ऽहोरात्राणि। अहोरात्राणि वै।
अहोरात्राणीत्यहः—रात्राणि। वा एतस्य। एतस्येष्टकाः। इष्टका यः। य आहिताग्निः। आहि-

ताग्निर् यत् । आहिताग्निरित्याहित—अग्निः । यथ् सायम्प्रातः । सायम्प्रातर् जुहोति । साय-
 म्प्रातरिति सायं—प्रातः । जुहोत्यहोरात्राणि । अहोरात्राण्येव । अहोरात्राणीत्यहः—रात्राणि ।
 एवास्त्वा । आस्वेष्टकाः । इष्टकाः कृत्वा । कृत्वोप । उप धत्ते । धत्ते दश । दश समानत्र । समा-
 नत्र जुहोति । जुहोति दशाख्षरा । दशाख्षरा विराट् । दशाख्षरेति दश—अख्षरा । विराड्
 विराजम् । विराडिति वि—राट् । विराजमेव । विराजमिति वि—राजम् । एवास्त्वा । आस्वेष्टकाम् ।
 इष्टकाम् कृत्वा । कृत्वोप । उप धत्ते । धत्ते ऽथौ । अथौ विराजि । अथो इत्यथौ । विराज्येव ।
 विराजीति वि—राजि । एव यज्ञम् । यज्ञमामोति । आमोति चित्यश्चित्यः । चित्यश्चित्यो ऽस्य ।
 चित्यश्चित्य इति चित्यः—चित्यः । अस्य भवति । भवति तस्मात् । तस्माद् यत्र । यत्र दश ।
 दशोषित्वा । उषित्वा प्रयाति । प्रयाति तत् । प्रयातीति प्र—याति । तद् यज्ञवास्तु । यज्ञवा-
 स्त्ववास्तु । यज्ञवास्त्विति यज्ञ—वास्तु । अवास्त्वेव । एव तत् । तद् यत् । यत् ततः । ततो
 ऽर्वाचीनम् । अर्वाचीनं रुद्रः । ॥ [३७] ॥ रुद्रः खलु । खलु वै । वै वास्तोष्पतिः । वास्तो-
 ष्पतिर् यत् । वास्तोष्पतिरिति वास्तोः—पतिः । यदहुत्वा । अहुत्वा वास्तोष्पतीयम् । वास्तो-
 ष्पतीयम् प्रयायात् । वास्तोष्पतीयमिति वास्तोः—पतीयम् । प्रयायाद् रुद्रः । प्रयायादिति प्र-
 यायात् । रुद्र एनम् । एनम् भूत्वा । भूत्वा ऽग्निः । अग्निरनूत्थाय । अनूत्थाय हन्यात् । अनू-
 त्थायेत्यनु—उत्थाय । हन्याद् वास्तोष्पतीयम् । वास्तोष्पतीयम् जुहोति । वास्तोष्पतीयमिति
 वास्तोः—पतीयम् । जुहोति भागधेयेन । भागधेयेनैव । भागधेयेनेति भाग—धेयेन । एवैनम् ।
 एनं शमयति । शमयति न । नार्तिम् । आर्तिमा । आच्छति । ऋच्छति यजमानः । यजमानो
 यत् । यद् युक्ते । युक्ते जुहुयात् । जुहुयाद् यथा । यथा प्रयाते । प्रयाते वास्तौ । प्रयात इति
 प्र—याते । वास्तावाहुतिम् । आहुतिम् जुहोति । आहुतिमित्या—हुतिम् । जुहोति तादृक् । तादृ-
 गेव । एव तत् । तद् यत् । यद्युक्ते । अयुक्ते जुहुयात् । जुहुयाद् यथा । यथा ख्वेमे । ख्वेम
 आहुतिम् । आहुतिम् जुहोति । आहुतिमित्या—हुतिम् । जुहोति तादृक् । तादृगेव । एव तत् ।
 तदहुतम् । अहुतमस्य । अस्य वास्तोष्पतीयम् । वास्तोष्पतीयं स्यात् । वास्तोष्पतीयमिति
 वास्तोः—पतीयम् । स्याद् दख्षिणः । ॥ [३८] ॥ दख्षिणो युक्तः । युक्तो भवति । भवति
 सव्यः । सव्यो ऽयुक्तः । अयुक्तो ऽथ । अथ वास्तोष्पतीयम् । वास्तोष्पतीयम् जुहोति । वास्तो-

ष्पतीयमिति वास्तोः—पतीयम्। जुहोत्युभयम्। उभयमेव। एवाकः। अकरपरिवर्गम्। अप-
 रिवर्गमेव। अपरिवर्गमित्यपरि—वर्गम्। एवैनम्। एन५ शमयति। शमयति यत्। यदेकया।
 एकया जुहुयात्। जुहुयाद् दर्विहोमम्। दर्विहोमम् कुर्यात्। दर्विहोममिति दर्वि—होमम्। कुर्यात्
 पुरोनुवाक्याम्। पुरोनुवाक्यामनूच्य। पुरोनुवाक्यामिति पुरः—अनुवाक्याम्। अनूच्य याज्यया।
 अनुच्येत्यनु—उच्य। याज्यया जुहोति। जुहोति सदेवत्वाय। सदेवत्वाय यत्। सदेवत्वायेति
 सदेव—त्वाय। यद्धुते। हुत आदच्छ्यात्। आदच्छ्याद् रुद्रम्। आदच्छ्यादित्या—दच्छ्यात्। रुद्रम्
 गृहान्। गृहानन्वारोहयेत्। अन्वारोहयेद् यत्। अन्वारोहयेदित्यनु—आरोहयेत्। यदवर्षा-
 णानि। अवर्षाणान्यसम्प्रर्षाप्य। अवर्षाणानीत्यव—र्षाणानि। असम्प्रर्षाप्य प्रयायात्।
 असम्प्रर्षाप्येत्यसम्—प्रर्षाप्य। प्रयायाद् यथा। प्रयायादिति प्र—यायात्। यथा यज्ञवेशसम्।
 यज्ञवेशसव्व। यज्ञवेशसमिति यज्ञ—वेशसम्। वा ऽऽदहनम्। आदहनव्व। आदहनमित्या—
 दहनम्। वा तादृक्। तादृगेव। एव तत्। तदयम्। अयम् ते। ते योनिः। योनिर्ऋत्वियः।
 ऋत्विय इति। इत्यरण्योः। अरण्योः समारोहयति। समारोहयत्येषः। समारोहयतीति सम्—
 आरोहयति। ॥ [३९] ॥ एष वै। वा अग्नेः। अग्नेर् योनिः। योनिः स्वे। स्व एव। एवैनम्।
 एन५ योनौ। योनौ समारोहयति। समारोहयत्यथौ। समारोहयतीति सम्—आरोहयति। अथो
 खलु। अथो इत्यथौ। खल्वाहुः। आहुर् यत्। यदरण्योः। अरण्योः समारूढः। समारूढो
 नश्येत्। समारूढ इति सम्—आरूढः। नश्येदुत्। उदस्य। अस्याग्निः। अग्निः सीदेत्। सीदेत्
 पुनराधेयः। पुनराधेयः स्यात्। पुनराधेय इति पुनः—आधेयः। स्यादिति। इति या। या ते।
 ते अग्ने। अग्ने यज्ञिया। यज्ञिया तनूः। तनूस्तया। तया। एहि। इह्या। आ रोह। रोहेति।
 इत्यात्मन्। आत्मन्त् समारोहयते। समारोहयते यजमानः। समारोहयत् इति सम्—आरो-
 हयते। यजमानो वै। वा अग्नेः। अग्नेर् योनिः। योनिः स्वायाम्। स्वायामेव। एवैनम्। एन-
 ५ योन्याम्। योन्या५ समारोहयते। समारोहयत् इति सम्—आरोहयते ॥ ॥ [४०] ॥

(धत्ते ऽर्वाचीनः स्यात् समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च)

॥ १० ॥

त्वमग्ने॑ । अग्ने॑ बृहत् । बृहद् वयः॑ । वयो दधा॑सि । दधा॑सि देव । देव दा॑शुषे॑ । दा॑शुष इति दा॑शुषे॑ ॥ क॒विर् गृह॑पतिः । गृह॑पतिर् युवा॑ । गृह॑पतिरिति गृह—पतिः । युवेति॑ युवा॑ ॥ ह॒व्यवा॒डिभिः॑ । ह॒व्यवा॒डिति॑ ह॒व्य—वाट् । अ॒ग्निर॒जंरः॑ । अ॒जंरः॑ पि॒ता । पि॒ता नः॑ । नो वि॒भुः । वि॒भुर् वि॒भावा॑ । वि॒भुरिति॑ वि—भुः । वि॒भावा॑ सु॒दृशी॑कः । वि॒भावेति॑ वि—भावा॑ । सु॒दृशी॑को अ॒स्मे । सु॒दृशी॑क इति॑ सु—दृशी॑कः । अ॒स्मे इत्य॒स्मे ॥ सु॒गा॒रुह॑पत्याः सम् । सु॒गा॒रुह॑पत्या इति॑ सु—गा॒रुह॑पत्याः । समि॑षः । इषो॑ दिदीहि । दि॒दीह्य॒स्मद्रि॑यक् । अ॒स्मद्रि॑यक् सम् । अ॒स्मद्रि॑यगि॒त्य॒स्म—द्रि॑यक् । सम् मिमी॑हि । मिमी॑हि श्रवा॑सि । श्रवा॑सीति॑ श्रवा॑सि ॥ त्वम् च । च सोम॑ । सोम॑ नः । नो वशः॑ । वशो॑ जीवा॑तुम् । जीवा॑तुम् न । न म॑रामहे । म॒राम॒ह इति॑ मरा॒महे ॥ प्रि॒यस्तो॑त्रो वन॒स्पतिः॑ । प्रि॒यस्तो॑त्र इति॑ प्रि॒य—स्तो॑त्रः । वन॒स्पति॑रिति॑ वन॒स्पतिः॑ ॥ ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑म् । दे॒वाना॑म् पद॒वीः । पद॒वीः क॒वीना॑म् । पद॒वीरिति॑ पद—वीः । क॒वीना॑मृषिः । ऋषि॑र् वि॒प्राणा॑म् । वि॒प्राणा॑म् म॒हिषः॑ । म॒हिषो मृ॒गाणा॑म् । मृ॒गाणा॑मिति॑ मृ॒गाणा॑म् ॥ श्ये॒नो गृद॑घ्राणा॑म् । गृद॑घ्राणा॑ऽस्व॒धितिः॑ । स्व॒धिति॑र् वना॑नाम् । स्व॒धिति॑रिति॑ स्व—धि॒तिः । वना॑ना॒सोमः॑ । सोमः॑ प॒वित्र॑म् ॥ [४१] ॥ प॒वित्र॑मिति॑ अत्येति॑ । ए॒ति रेभ॑न्न । रेभ॑न्निति॑ रेभ॑न्न ॥ आ वि॒श्वदे॑वम् । वि॒श्वदे॑व॒सत्प॑तिम् । वि॒श्वदे॑वमिति॑ वि॒श्व—दे॑वम् । सत्प॑ति॒सूक्तैः॑ । सत्प॑ति॒मिति॑ सत्—प॒तिम् । सूक्तै॑र॒द्य । सूक्तै॑रिति॑ सु—उ॒क्तैः॑ । अ॒द्या वृ॒णीम॑हे । वृ॒णीम॑ह इति॑ वृ॒णीम॑हे ॥ स॒त्यस॑व॒सवि॑तार॑म् । स॒त्यस॑वमिति॑ स॒त्य—स॑वम् । स॒वि॒तार॑मिति॑ सवि॑तार॑म् ॥ आ स॒त्येन॑ । स॒त्येन॑ रज॑सा । रज॑सा वर्त॑मानः । वर्त॑मानो नि॒वेश॑यन्न । नि॒वेश॑यन्नमृ॒तम् । नि॒वेश॑यन्निति॑ नि—वेश॑यन्न । अ॒मृत॑म् म॒र्त्यम् । म॒र्त्यम् च । चेति॑ च ॥ हि॒रण्य॑येन सवि॒ता । स॒वि॒ता रथे॑न । रथे॑ना । आ दे॒वः । दे॒वो या॑ति । या॑ति भुव॑ना । भुव॑ना वि॒पश्य॑न्न । वि॒पश्य॑न्निति॑ वि—पश्य॑न्न ॥ यथा॑ नः । नो अ॒दि॒तिः । अ॒दि॒तिः क॑रत् । क॑रत् प॒श्वे । प॒श्वे नृ॒भ्यः॑ । नृ॒भ्यो यथा॑ । नृ॒भ्य इति॑ नृ—भ्यः॑ । यथा॑ ग॒वे । ग॒व इति॑ ग॒वे ॥ यथा॑ तो॒काय॑ । तो॒काय॑ रु॒द्रिय॑म् । रु॒द्रिय॑मिति॑ रु॒द्रिय॑म् ॥ मा नः॑ । न स्तो॒के । तो॒के तन॑ये । तन॑ये मा । मा नः॑ । न आ॒युषि॑ । आ॒युषि॑ मा । मा नः॑ । नो गो॑षु । गो॑षु मा । मा नः॑ । [४२] ॥ नो अ॒श्वेषु॑ । अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑ । री॒रिष॑ इति॑ री॒रिषः॑ ॥ वी॒रान् मा । मा नः॑ । नो रु॒द्र । रु॒द्र भा॑मितः । भा॑मितो व॒धीः । व॒धीरु॑ह॒विष्म॑न्तः । ह॒विष्म॑न्तो नम॑सा । नम॑सा वि॒धेम॑ ।

विधेम ते । त इति ते ॥ उदप्रुतो न । उदप्रुत इत्युद—प्रुतः । न वयः । वयो रख्वमाणाः । रख्व-
माणा वावदतः । वावदतो अभ्रियस्य । अभ्रियस्येव । इव घोषाः । घोषा इति घोषाः ॥ गिरिभ्रजो
न । गिरिभ्रज इति गिरि—भ्रजः । नोर्मयः । ऊर्मयो मदन्तः । मदन्तो बृहस्पतिम् । बृहस्पति-
मभि । अभ्यर्काः । अर्का अनावन्न । अनावन्नित्यनावन्न ॥ ह२सैरिव । इव सखिभिः । सखिभिर्
वावदद्भिः । सखिभिरिति सखि—भिः । वावदद्भिरश्मन्मयानि । वावदद्भिरिति वावदत्—भिः ।
अश्मन्मयानि नहना । अश्मन्मयानीत्यश्मन्—मयानि । नहना व्यस्यन्न । व्यस्यन्निति वि—
अस्यन्न ॥ बृहस्पतिरभिकनिक्रदत् । अभिकनिक्रदद् गाः । अभिकनिक्रददित्यभि—कनिक्रदत् ।
गा उत । उत प्र । प्रास्तौत् । अस्तौदुत् । उच्च च । च विद्वान् । विद्वा२ अगायत् । अगायदित्य-
गायत् ॥ एन्द्र । इन्द्र सानसिम् । सानसि२ रयिम् । रयि२ सजित्वानम् ॥ [४३] ॥ सजि-
त्वान२ सदासहम् । सजित्वानमिति स—जित्वानम् । सदासहमिति सदा—सहम् ॥ वर्षिष्ठमू-
तये । ऊतये भर । भरेति भर ॥ प्र संसाहिषे । ससाहिषे पुरुहूत । पुरुहूत शत्रून् । पुरुहूतेति पुरु-
हूत । शत्रून् ज्येष्ठः । ज्येष्ठस्ते । ते शुष्मः । शुष्म इह । इह रातिः । रातिरस्तु । अस्त्वित्यस्तु ॥
इन्द्रा । आ भर । भर दख्विणेन । दख्विणेना वसूनि । वसूनि पतिः । पतिः सिन्धूनाम् । सिन्धू-
नामसि । असि रेवतीनाम् । रेवतीनामिति रेवतीनाम् ॥ त्व२ सुतस्य । सुतस्य पीतये । पीतये
सद्यः । सद्यो वृद्धः । वृद्धो अजायथा । अजायथा इत्यजायथाः ॥ इन्द्र ज्यैष्ठ्याय । ज्यैष्ठ्याय
सुक्रतो । सुक्रतो इति सु—क्रतो ॥ भुवस्त्वम् । त्वमिन्द्र । इन्द्र ब्रह्मणा । ब्रह्मणा महान् । महान्
भुवः । भुवो विश्वेषु । विश्वेषु सवनेषु । सवनेषु यज्ञियः । यज्ञिय इति यज्ञियः ॥ भुवो नृन् ।
नृ२श्च्यौत्नः । च्यौत्नो विश्वस्मिन्न । विश्वस्मिन् भरे । भरे ज्येष्ठः । ज्येष्ठश्च । च मन्त्रः । मन्त्रो
विश्वचर्षणे ॥ [४४] ॥ विश्वचर्षण इति विश्व—चर्षणे ॥ मित्रस्य चर्षणीधृतः । चर्ष-
णीधृतः श्रवः । चर्षणीधृत इति चर्षणि—धृतः । श्रवो देवस्य । देवस्य सानसिम् । सानसिमिति
सानसिम् ॥ सत्यम् चित्रश्रवस्तमम् । चित्रश्रवस्तममिति चित्रश्रवः—तमम् । मित्रो जनान् ।
जनान्यातयति । यातयति प्रजानन्न । प्रजानन् मित्रः । प्रजानन्निति प्र—जानन्न । मित्रो दाधार ।
दाधार पृथिवीम् । पृथिवीमुत । उत द्याम् । द्यामिति द्याम् ॥ मित्रः कृष्टीः । कृष्टीरनिमिषा । अनि-
मिषा ऽभि । अनिमिषेत्यनि—मिषा । अभि चष्टे । चष्टे सत्याय । सत्याय हव्यम् । हव्यम् घृतवत् ।

घृतवद् विधेम। घृतवदिति घृत—वत्। विधेमेति विधेम॥ प्र सः। स मित्र। मित्र मर्तः। मर्तो
 अस्तु। अस्तु प्रयस्वान्। प्रयस्वानूयः। यस्ते। त आदित्य। आदित्य शिखति। शिखति
 व्रतेन। व्रतेनेति व्रतेन॥ न हन्यते। हन्यते न। न जीयते। जीयते त्वोतः। त्वोतो न। नैनम्।
 एनमश्हः। अश्हो अश्जोति। अश्जोत्यन्तितः। अन्तितो न। न दूरात्। दूरादिति दूरात्॥
 यच्चित्। ॥ [४५] ॥ चिद्धि। हि ते। ते विशः। विशो यथा। यथा प्र। प्र देव। देव वरुण।
 वरुण व्रतम्। व्रतमिति व्रतम्॥ मीनीमसि द्यविद्यवि। द्यविद्यवीति द्यवि—द्यवि॥ यत् किम्।
 किम् च। चेदम्। इदं वरुण। वरुण दैव्ये। दैव्ये जने। जने ऽभिद्रोहम्। अभिद्रोहम् मनुष्याः।
 अभिद्रोहमित्यभि—द्रोहम्। मनुष्याश्चरामसि। चरामसीति चरामसि॥ अचिन्ती यत्। यत् तव।
 तव धर्मा। धर्मा युयोपिम। युयोपिम मा। मा नः। न स्तस्मात्। तस्मादेनसः। एनसो देव। देव
 रीरिषः। रीरिष इति रीरिषः॥ कितवासो यत्। यद् रिरिपुः। रिरिपुर् न। न दीवि। दीवि यत्।
 यद् वा। वा घ। घा सत्यम्। सत्यमुत। उत यत्। यन् न। न विद्म। विद्मेति विद्म॥ सर्वा ता।
 ता वि। वि ष्य। स्य शिथिरा। शिथिरेव। इव देव। देवार्थ। अर्था ते। ते स्याम। स्याम वरुण।
 वरुण प्रियासः। प्रियास इति प्रियासः॥ ॥ [४६] ॥

(सोमो गोषु मा रयि मन्त्रो य च्छिथिरा सप्त च)

॥ ११ ॥

॥ हरिः ॐ ॥

तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः — क्रम पाठः — समाप्तः

अनुवाकाः	पञ्चशत्यः
११	४६

ॐ